

Překlad projevu pana Adama Michnika

Vaše magnificence, spectabiles, honorabiles, vážení hosté.

Doktorát honoris causa Karlovy univerzity v Praze je velkou poctou. Karlova univerzita založená v roce 1348 patří k nejstarším a nejvýznamnějším univerzitám na světě. Jejím symbolem jsou nejvýznamnější jména evropské kultury – Jan Hus, Tomáš Garrigue Masaryk, Albert Einstein.

„Universitas“ znamená společenství. Jsem hrdý, že jsem se dnes stal členem tohoto společenství.

Jsem Polák; patřím ke generaci roku 1968, generaci pražského jara, polských studentských protestů v březnu 1968, pařížského května 68. Patřím ke generaci, která si ve jménu svobody, důstojnosti a pravdy zvolila cestu protestu proti útlaku a lži.

Karlova univerzita je symbolem právě těchto hodnot evropské kultury; symbolem velikosti české kultury, symbolem Prahy, města mnoha kultur, města Franze Kafky i Jaroslava Haška, města vynikajících spisovatelů i malířů, filosofů i historiků, mistrů divadla i filmu.

I.

Pro nás, Poláky, byly česká kultura, česká kinematografie a česká literatura důležitým prvkem duchovní biografie. Čapkovy a Patočkovy eseje, Seifertovy básně, Formanovy a Menzelovy filmy, romány Hrabala a Kundery i divadelní hry a eseje Václava Havla formovaly náš vztah ke světu.

Pražské jaro roku 1968 pro nás bylo znamením naděje; potlačení pražského jara vojenskou intervencí pak definitivní ztrátou iluzí, jde-li o reformu komunistického režimu. Tehdy jsme pochopili, že tento se režim se zreformovat nedá; že bychom se před tímto režimem měli bránit.

A začali jsme se bránit – takový byl smysl Výboru na obranu dělníků i Charty 77. V den vojenské intervence v srpnu 1968 jsem seděl ve vězení. Byl to nejsmutnější den mého života. Uvědomoval jsem si, že již podruhé – poprvé to bylo v roce 1938, kdy polská armáda obsadila Těšínsko – se má země podílí na potlačování svobody našich sousedů. Styděl jsem se – a o svém studu jsem hovořil i během svého soudního procesu. Za odměnu jsem si vyslechl rozsudek tří let vězení.

Naopak radostným dnem mého života byl srpen roku 1989, kdy jsem z řečniště polského parlamentu vyhlašoval rezoluci, v níž se Poláci Čechům a Slovákům za srpnovou invazi omlouvají. Svobodné Polsko chtělo odčinit vinu Polska vedeného komunisty.

Naši čeští přátelé nám však rozuměli již dříve. V roce 1976 jsme se v Paříži setkali s Pavlem Tigridem, Jiřím Pelikánem a Antonínem Liehmem. V roce 1978 na Sněžce jsme se sešli s Václavem Havlem, Martou Kubišovou, Jaroslavem Šabatou, Jiřím Dienstbierem, Pavlem Landovským, Petrem Uhlem a Annou Šabatovou. Právě tehdy jsme začali budovat společné základy nových vztahů mezi našimi národy. Právě tehdy jsme se domluvili, že Václav Havel napíše esej *Moc bezmocných*, která byla věnována památce Jana Patočky.

„Moc bezmocných“ – tak znělo Havlovo heslo a tak zněla naše tehdejší filosofie. Neměli jsme tanky, ale měli jsme naději a víru ve svobodu. Jacek Kuroň říkal, že namísto pálení výborů komunistických stran bychom měli zakládat vlastní výbory společenské sebeobran. Velcí

Rusové – Sacharov a Solženicyn – nám říkali, že musíme žít beze lži. Leszek Kołakowski vysvětloval, že stojí za to žít důstojně. Jan Pavel II. k nám promlouval: „Nebojte se.“ A dodával: „Nechtějte takovou svobodu, která by nic nestála.“

Řadu z nás stála naše svoboda v zotročení, naše naděje v beznaději mnohé. Profesor Patočka za ni zaplatil svým životem, Václav Havel ji vykoupil několika pobyty ve vězení.

Slovům Václava Havla, umělce a politika, disidenta, který se stal prezidentem, a prezidenta, který nikdy nepřestal být disidentem (tedy slovům o „moci bezmocných“) připisují zvláštní význam. Právě Havel dokázal pojmenovat naše základní dilemata; právě Havel dokázal formulovat náš způsob přemýšlení o světě lidských voleb a světě lidských hodnot.

II.

Často jsem se zamýšlel nad fenoménem Václava Havla. Pro mě, Poláka a dobrého Havlova známého, je Václav, jeho život a jeho dílo nejvýmluvnějším symbolem českosti – té českosti, kterou jsem si zamiloval již před mnoha lety, v 60. letech, v českých knihách a filmech, ve výtvarném umění i divadle. Václav je člověk, který dokázal po celý život, v těžkých a nestálých dobách, odolávat dvojímu pokušení totalitních ideologií: komunismu a nacionalismu.

Co nám nabízí Václav Havel, český patriot a čelný představitel evropské kultury? Nabízí nám hrdinství ducha a moudrost srdce. Nabízí nám odvahu bez fanatismu, hněv bez nenávisti, shovívavost bez falše, odstup od světa bez oportunistu, ironii bez cynismu a konečně čest umně spojenou se smyslem pro humor.

V životě a díle Václava Havla nacházím čest a věrnost Jana Husa, moudrost srdce Karla Čapka, autora eseje *Místo pro Jonatána*, kritický odstup a pronikavý pohled Patočky z „Kacířských esejí“, úctu k demokratickému právnímu státu Tomáše Garrigue Masaryka i kouzelný humor Jaroslava Haška a Bohumila Hrabala. Ale také hořkost Franze Kafky. Nakonec jsme získali svobodu. Moc bezmocných v našich sametových revolucích zvítězila. Přes všechny chyby, neúspěchy, aroganci a nezodpovědnost velké části naší politické reprezentace – jsme svobodní. Jsme v Evropské unii i v NATO. Správná chvíle, abychom složili hold hrdinovi naší doby – Václavu Havlovi.

Toto však není laudatio na počest Václava Havla. Je to můj hold složený velké české kultuře, české moudrosti, české ironii a sebeironii, českému humoru, plnému odstupu od sebe sama. Pociťuji trochu závisti – právě toto schází mým krajanům, i mně samotnému.

III.

Naše svoboda bývá hořká. V prosinci 1991 napsal jistý polský esejista a katolický kněz o Polsku tato slova:

„Porážka. Velká morální porážka.

Ostudné prašivé potomstvo svobody: svárlivost, podlost. Je strašné, že svoboda upadá snad rychleji než nesvoboda, která často nutí k ušlechtilosti, vzbuzuje pocit důstojnosti – poslední možnou obranu. Co se s námi stalo? Neuplynuly ještě ani dva roky a všechno už bylo zesměšněno, opotřebováno a popliváno, ideály, lidé. Přišli jsme o autority: buď se samy degradovaly, nebo byly zlikvidovány politickou konkurencí. Zničilo nás to, co nás mělo zachránit: svobodné volby. Na začátku tomu tak nebylo: byli jsme zralí a politicky rozumní: žádné chybné kroky, přespříliš svobodného dechu, hlasitějšího křiku. Kolektivní ušlechtilá

gesta. Ale pak to začalo, nepochopitelná touha po moci, když ještě není čemu vládnout, neexistuje pořádná měna, neexistuje ekonomika. Pohřbili jsme dobré jméno průkopníků svobody, iniciátorů reformy na těchto rozsáhlých územích Evropy. Parlament se zabývá zástupnými tématy. Také církev, tak statečná tvář v tvář totalitě, je dnes bezbranná a bezradná tvář v tvář svobodě.“

Takto smýšlelo v postkomunistických zemích mnoho lidí. Mnoho z nich tak smýšlí dodnes. Vynořil se problém etnického nacionalismu, jenž nahradil pravdu bolševismu pravdou šovinismu. Problém populismu, který nahradil reflexi demagogií planých slibů. Tržní fundamentalismus, který umístil peníze nikoli do středu trhu, do banky nebo obchodu, ale do středu mozku a srdce lidí. Přes to všechno však zvítězila demokracie; dalo by se říci – zvítězila moc bezmocných, ona skrytá síla, která se nám v kritických okamžicích zjevuje jako hlas svědomí. Tento hlas kdysi převážil sílu tanků a bezpečnostního aparátu, ale dnes se potýká s kultem peněz, s pokusem autoritarismu, s korupcí, s provokacemi tajných služeb.

Tento hlas svědomí varuje před těmi, kteří tvrdí, že ve světě diktátu trhu a v ovzduší postmodernismu neexistují žádné trvalé hodnoty. Varuje ale i před těmi, kteří se prohlašují za majitele absolutních hodnot a těm, kteří smýšlejí odlišně, odepírají právo na samostatné hledání cesty k pravdě.

Buďme upřímní – tento hlas svědomí, často tak bezmocný, nezřídka prohrává s těmi, kteří jsou u moci, vybaveni penězi, kontrolou nad masmédií, tanky a odposlouchávacími zařízeními.

Ale právě proto, že jich je tolik – oněch nekritických uctíváčů zlatého telete, oněch majitelů absolutní pravdy, ať už národně či státně, nábožensky či policejně zdůvodňované –, je nám dnes ona moc bezmocných tak velmi potřebná. Ozbrojená moc jediné ve jménu pravdy, důstojnosti a vědomého odmítnutí útisku.

Útisk je vždy spojen se lží. My, bezmocní, budeme vždy hledat sílu v pravdě, v toleranci, ve svobodě. Taková je filosofie deníku Gazeta Wyborcza, novin, s nimiž jsem již dvacet let spojen. Tento smysl hledání pak také odkažme našim dětem.

Milan Kundera před lety napsal, že Evropa byla – podobně jako v řeckém mýtu – unesena býkem sovětské totality. Pak jsme byli svědky toho, jak se Evropa osvobodila z býkovy moci. Protest disidentů zvítězil, ačkoli býk odsuzoval a za chuligánství posílal do vězení ty, kteří se odvážili protestovat. Zvítězil protest moudrých a ušlechtilých chuligánů české kultury – a polský chuligán byl dnes poctěn titulem doktora honoris causa Karlovy univerzity v Praze.

Nevím, zda si tento chuligán Váš čestný titul dostatečně zasloužil.

Slibuji Vám však: udělám vše proto, aby tomu tak bylo.